

Стратиграфічний, палеоекологічний, ботанічний аналіз відкладів торфу обґрунтовує тенденції змін екосистем у хорологічному вимірі. У перспективі варто провести екологічну паспортизацію болота Стельмахове. Доцільно закласти науково-дослідну ділянку із подальшим моніторингом режиму рівня води. Необхідне детальне вивчення лишайників, видів фауни у болотному фітоценозі. Оскільки дуже рідкісні види флори тут відсутні, акцент у природоохоронній, науково-дослідній роботі варто зробити на вивченні газообміну болота, а також прослідкувати подальші тенденції сукцесій.

Список використаних джерел

1. Коніщук В.В. Методика палеоекологічних досліджень водно-болотних, торфових відкладів. К.: Глобус, 2012. 20 с.
2. Комплексний атлас України. К.: ДНВП «Картографія», 2005. 96 с.
3. Орлов О.О. Природний заповідник «Древлянський». Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. Частина 1. Біосферні заповідники. Природні заповідники / Кол. авторів. Під ред. В.А. Онищенко і Т.Л. Андрієнко. К.: Фітосоціоцентр, 2012. С. 115–123.
4. Проект організації території та охорони природних комплексів ПЗ «Древлянський» / Ю.М. Возний, В.П. Воровка та ін. К., 2015. 205 с.
5. <https://mepr.gov.ua>

УДК 581.527.7 (477.46)

Куземко А.А., д. б. н., пр. н. с. Інституту ботаніки
ім. М.Г. Холодного НАН України

Спрягайло О.А., к. с.-г. н., доцент,
доцент кафедри біології, екології та агротехнологій
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Спрягайло О.В., к. б. н., доцент,
проректор з наукової та інноваційної діяльності
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Шевчик В.Л., к. б. н., ст. н. с. Канівського природного
заповідника ННЦ «Інститут біології та медицини»
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Чорна Г.А., к. б. н., доцент кафедри
біології та методики її навчання
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

ОФІЦІЙНІ ПЕРЕЛІКИ ІНВАЗІЙНИХ ВИДІВ РОСЛИН ЯК ПЕРЕДУМОВА КОНТРОЛЮ ФІТОІНВАЗІЙ

Анотація. Акцентовано увагу на необхідності вирішення проблеми фітоінвазій на державному рівні. Охарактеризовано затверджений офіційний перелік інвазійних видів, поширених на території Черкаської області. Здійснено аналіз списку та зазначено види, інтенсивність поширення яких викликає найбільше занепокоєння.

Ключові слова: фітоінвазії, чужорідні рослини, офіційний перелік, Черкаська область.

У наш час інвазії чужинних організмів мають глобальний характер та є водночас важливою науковою проблемою і об'єктом громадської стурбованості. Інвазійні види, володіючи широкою амплітудою пристосувань до факторів навколишнього середовища, високою екологічною пластичністю і значним потенціалом до поширення, створюють загрозу місцевому біорізноманіттю [2,6,12-13], чинять прямий або опосередкований вплив на здоров'я, добробут та економічну діяльність людини [5,13].

Дослідженню фітоінвазій в Україні присвячено значну кількість публікацій. О. Абдулоєвою, Н. Карпенко, О. Сенчилом (2008) було запропоновано перелік із 46 чужинних видів, які слід визнати небезпечними інвазійними на території України та включити до «чорного списку» [1].

Л.В. Зав'ялова наводить 100 інвазійних видів судинних рослин, небезпечних для фіторізноманіття об'єктів природно-заповідного фонду України загальнодержавного значення, причому близько третини виділено як дуже небезпечні для природного біорізноманіття через суттєвий вплив на видовому, ценотичному і екосистемному рівнях [4].

В. Протопоповою та М. Шеверою інвазійні види флори України розподілені на три групи, залежно від їхньої інвазійної активності. Виділено високо активні, помірно активні та потенційно інвазійні види. До високо активних віднесено 64 види судинних рослин. Це види, які або вже широко розповсюджені та /або демонструють тенденцію до швидкого збільшення ареалу і еколого-ценотичної амплітуди місцезростань, або є трансформерами [14].

На жаль, в Україні проблему фітоінвазій досі не врегульовано на законодавчому рівні. Фактично першим державним нормативно-правовим актом у цій царині став «Перелік чужорідних видів дерев, заборонених у відтворенні лісів» (наказ Міндовкілля від 03.04.2023 № 184, зареєстрований в Міністерстві юстиції України за № 642/39697), до якого включено 13 видів [10].

На регіональному рівні перший в Україні офіційний список інвазійних видів рослин було затверджено Закарпатською обласною радою у березні 2017 р. [9]. У цьому документі наводиться 31 вид судинних рослин.

У вересні 2021 року, другим в Україні, перелік інвазійних видів рослин на території Черкаської області було затверджено рішенням Черкаської обласної ради (Рішення від 10.09.2021 № 8-34/VIII) [11]. Список, що складається із 34 найменувань, було розроблено д.б.н. А.А. Куземко (Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАНУ), к.б.н. В.Л. Шевчиком (Канівський природний заповідник Київського національного університету імені Тараса Шевченка), к.б.н. Г.А. Чорною (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини), к.б.н. О.В. Спрягайлом (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького), к.с.-г.н. О.А. Спрягайло (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького).

У затвердженому переліку – 10 видів дерев і чагарників, 1 деревна ліана, решта видів – трав'яні рослини. Усі види дерев із регіонального списку (*Acer negundo* L., *Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle, *Elaeagnus angustifolia* L., *Fraxinus lanceolata* Borkh., *Padus serotina* (Ehrh.) Ag., *Quercus rubra* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Ulmus pumila* L.) співпадають із видами з Переліку чужорідних видів дерев, заборонених у відтворенні лісів Міндовкілля [10].

Особливе занепокоєння викликає поширення на території області видів-трансформерів: *Acer negundo*, *Ambrosia artemisiifolia* L., *Amorpha fruticosa* L., *Bidens frondosa* L., *Conyza canadensis* (L.) Cronq., *Elaeagnus angustifolia* L., *Impatiens parviflora* DC., *Phalacrolooma annuum* (L.) Dumort., *Robinia pseudoacacia* L., *Solidago canadensis* L. та ін. [15].

Загрозовою є тенденція до збільшення видового складу та зростання чисельності інвазійних видів рослин на територіях об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) Черкаської області (на сьогодні він налічує 562 об'єкти [16]).

За даними Р.І. Бурди та ін., ПЗФ Лісостепу України не здатні протистояти проникненню адвентивних видів рослин. Їхня участь на рівні 16% може вважатися умовно фоновим показником фітобіотичного забруднення [3]. Значного поширення на охоронюваних територіях Черкаської області набули *Acer negundo*, *Bidens frondosa*, *Conyza canadensis*, *Impatiens parviflora*, *Phalacrolooma annuum*, *Parthenocissus* sp. Спостерігаються випадки стрімкого заростання лучно-степових ділянок самосівом *Robinia pseudoacacia*. На узбіччях доріг та в агроценозах багаточисельні популяції з високим проективним покриттям формує *Asclepias syriaca* L. Масове розповсюдження на берегах Кременчуцького водосховища відзначено для *Amorpha fruticosa* та *Zizania latifolia* (Griseb.) Stapf. *Zizania latifolia* поширилась також вздовж русла р. Кам'янки за межі осередка інтродукції – НДП «Софіївка» НАН України, та нижче за течією від місця впадіння цієї лівобережної притоки в р. Уманку в околицях м. Умань Черкаської області.

Окрім цього, поширення окремих інвазійних видів є фактором, що сприяє розповсюдженню інших шкідливих організмів. Приміром, на рослинах *Acer negundo* відбувається первинне заселення карантинного виду *Huphantria cunea* Drury, його активне живлення та масовий розвиток. Із осе-

редків, якими є зарості *Acer negundo*, цей багатोїдний шкідник поширюється на інші дикорослі і культивовані рослини [6].

Створення та затвердження Переліку інвазійних видів рослин на території Черкаської області, безумовно, є дуже важливим кроком до розробки регіональної стратегії контролю неаборигенних організмів. Водночас автори цього повідомлення свідомі того, що наведений перелік у майбутньому потребуватиме коригування на основі нових даних щодо поширення адвентивних видів рослин на території області та їхнього впливу на природні угруповання.

Список використаних джерел

1. Абдулоєва О.С., Карпенко Н.І., Сенчило О.О. Обґрунтування «чорного списку» загрозливих для біорізноманіття інвазійних видів рослин України. Вісн. Київськ. нац. ун-ту. Сер. Біологія. К., 2008. Вип. 52-53. С. 106-107.
2. Бурда Р.І. Оцінка екологічної загрози заносних рослин в агроландшафтах України. Промышленная ботаника. 2001. Вып. 1. С. 16-21.
3. Бурда Р.І., Пашкевич Н.А., Бойко Г.В., Фіцайло Т.В. Чужорідні види охоронних флор Лісостепу України; НАН України, ДУ «Ін-т еволюц. екології НАН України». Київ: Наукова думка, 2015. 113 с.
4. Зав'ялова Л. В. Види інвазійних рослин, небезпечні для природного фіторізноманіття об'єктів природно-заповідного фонду України. Біологічні системи. 2017. Т. 9, Вип. 1. С. 87-107
5. Інвазійні рослини у флорі Північного Причорномор'я / [В. В. Протопопова, М. В. Шевера, С. Л. Мосякін та ін.]. К.: Фітосоціоцентр, 2009. 56 с.
6. Кривошеєв С.П. Американський білий метелик (*Hypphantria cunea* Drury) та удосконалення заходів захисту багаторічних насаджень від нього в Північному Лісостепу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук: 16.00.10. Київ, 2006. 21 с.
7. Кучеревський В.В., Шоль Г.Н. Інвазійно активні інтродуценти як джерело можливого поповнення адвентивної фракції флори. *Інтродукція рослин*. 2011. № 2. С. 3-11.
8. Перша всеукраїнська конференція «Синантропізація рослинного покриву України» / [В.П. Коцур, Н.І. Карпенко, В.В. Протопопова та ін.]. *Український ботанічний журнал*. 2006. Т. 63, №4. С. 579-584.
9. Перший в Україні офіційний регіональний список інвазійних видів рослин Закарпаття / М.В. Шевера, В.В. Протопопова, Д.Є. Томенчук, Є.Й. Андрик, Р.Я. Кіш. *Вісник НАН України*. 2017. № 10. С. 53-61
10. Про затвердження переліку інвазійних видів дерев із значною здатністю до неконтрольованого поширення, заборонених до використання у процесі відтворення лісів» (наказ Міндовкілля від 03.04.2023 № 184, зареєстрований в Міністерстві юстиції України за № 642/39697), <https://document.vobu.ua/doc/19119>
11. Про затвердження Переліку інвазійних видів рослин на території Черкаської області та Положення про нього (Рішення Черкаської обласної ради № 8-34/VIII від 10.09.2021) <https://oblradack.gov.ua/files/docs/Rishennja/8/8/8-34-8.zip>
12. Протопопова В.В. Синантропная флора Украины и пути ее развития. К.: Наук. думка, 1991. 204 с.
13. Протопопова В.В., Мосякін С.Л., Шевера М.В. Фітоінвазії в Україні як загроза біорізноманіттю: сучасний стан і завдання на майбутнє. К.: Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, 2002. 28 с.
14. Протопопова В. В., Шевера М. В. Інвазійні види у флорі України. I. Група високо активних видів. *Geo & Bio*. 2019. Т. 17. С. 116-135.
15. Спрягайло О.В., Спрягайло О.А., Шевчик В.Л. Охоронювані види й угруповання в об'єктах природно-заповідного фонду Кам'янського району Черкаської області. *Вісник Черкаського університету: Серія біологічні науки* (1), 2022. С. 85-96.
16. <https://ck-oda.gov.ua>